

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Vitruvius Itervm Et Frontinus

Vitruvius

Florentiae, 1513

Liber secundus

urn:nbn:de:hbz:466:1-12979

IVLII FRONTINI DE AQVAE
DVCTIBVS VRBIS ROMAЕ.

Liber secundus Incipit.

Fersecutus ea quæ de modulis dici fu-
it necessarium. Nūc ponā, quem
admodum quæq; aquarum princi-
pium, cōmentariis comprehensum
usq; ad nostram curam habere ui-
sa sit. q̄tum quæq; erogaauerit, de
inde quæ ipsi scrupulosa inquisi-
tione præente puidencia optimi diligentissimiq; prin-
cipis Neruæ inuenimus. Fuerunt ergo in commenta-
riis in uniuerso quinariarum. xii. milia. dcclj. in ero-
gatione. xiiii. milia. xyiii. plus in distributione q̄ in ac-
cepto cōputabantur, quinaris. Mccclxiii. Huius rei ad-
miratio, cum præcipuū officii opus in exploranda fide
aquarū, atq; copia crederem, non mediocriter me con-
uertit ad scrutandum quemadmodum amplius eroga-
retur quā in patrimonio, ut ita dicam, esset. Ante om-
nia itaq; capita ductuū metiri aggressus sum, sed lon-
ge. i. ciriter quinaris. x. milibus ampliorem, q̄ in com-
mentariis modum inueni, ut p̄ singulas demonstrabo.
Priæ in commentariis ascriptus est modus
quinariarum. dccc. uniuscuiusq; ad caput
inueniri mensuram non potuit, quoniam ex
duobus riuis constat. ad gemellas tamen qui locus in-
tra spem ueterem ubi iungitur cum ramo Augustæ inue-
ni altitudinem aquæ pedes quinq; latitudinem aquæ

pedis unius & dodrantis. Fiunt areae pedes octo & do-
drans, centenariae. xxii. & quadragenaria quae effici-
unt quinarias. Mccccxy. amplius quae in commentariis
habent quinariis. dccccxxxiii. erogabat quinarias.
dccciiii. minus quae in commentariis ascribitur quinariis.
cxxxvii. & adhuc minus quae ad gemellas mensura re-
spodet quinariis. Mccxi. Intercedit tamen aliquantum ex
ductus uitio, qui cum sit depressior non facile manas-
tiones ostendit quas ei inesse ex eo apparet, quod in ple-
risque urbis partibus praebita aqua obseruatur, idque quod
ex eo manat, sed & quasdam fistulas intra urbem in-
uentasprehendimus. extra urbem autem propter
pressuram librae quae fit cis terram ad caput pedibus
.l. nullam accipit iniuriam, sicut inueni Anicini ueteri
ascriptus est modus in commentariis quinariarum.
Mccccxi. ad caput inueni. iiii. milia. cccxcviii. praeter
eum modum qui in proprium ductum tiburinum de-
riuat amplius et in commentariis quinariis duobus milia-
bus erogabatur antequam ad piscinam pueniret quinariae.
ducente sexaginta duae. Modus in piscina. quae per men-
suras posita inuenitur efficit quinarias duomiliatrico-
tas sexaginta duae. Intercedebat ergo inter caput & pi-
scanam quinariae. Mdcclxxiiii. erogabat post piscinam
quinarias. Mcccxlyiii. amplius quae in commentariis coeptionis
modum significari diximus quinariis. lxxiii. minus quae re-
cipi in ductum potest, Nam posuimus quinarias. Mxxiiii.
summa quae inter caput & piscinam, & post piscinam in-
tercedebat quinariarum. ii. milium. dccccxxxviii. quod
errore mensurae fieri suspicarer, nisi inuenissem ubi
auerterentur mille. clxii. Martia in commentariis ascri-

De aquæductibus

ptus est modus quinariarum duummiliumcentumsexagintaduarum. Ad caput mensus inueni quinarias quatuormilia sexcentas nonaginta, amplius quàm in commentariis est quonariis duobus milibus quingentis uiginti octo. Erogabantur antequam ad piscinam perueniret quinariae. xcy. & dabatur in adiutorium Tepulae quinariae xcii. Item Anioni quinariae. clxiiii. Summa quæ erogabatur ante piscinam quinariae. cccli. Modus qui in piscinam mensuris positus initur cum eo qui circa piscinæ ductum eodem canali in arcu exapitur, efficit quinarias. ii. milia. dccccxliiii. Summa quæ aut erogatur ante piscinam aut in arcu recipitur quinariarum. iii. milium. ccxcy. amplius quàm in conceptis commentariorum positum est quinariis. Mcxxxiii. minus quàm mensuræ ad caput actæ efficiunt quinariis. Mccccxcy. Erogabat post piscinam quinarias. Mdcccxl. minus quàm in commentariis conceptiõis significari diximus quinariis. ccxcvii. minus quàm ex piscina in arcus recipiuntur, sunt quinariae. Mciiii. Summa utraq; quæ intercidebant aut inter caput & piscinam, aut post piscinam quinariarum duummilium quingentarum, quas sicut in cæteris pluribus locis interapi deprehendimus. Non enim eas cessare manifestum est etiam ex hoc eo quod è capite præter eam mensuram quam nos comprehendisse capacitate ductus posuimus effunduntur amplius. ccc. quinariae. Tepulae in commentariis ascriptus est modus quinariarum quadringentarum. Huius aquæ fontes nulli sunt, uenis quibusdam constabat, quæ interceptæ sunt in iulia. Caput ergo eius obseruandum est à piscina iulia. Ex ea enim primum accipit quinarias. cxc. deinde statim ex Maro

tia quinaras. xcii. Præterea ex Anione nouo ad hortos epaphroditianos quinaras. clxiii. Fuit omnes quinaras. ccccxly. amplius quàm in commentariis quinaris. xly. quæ inde erogantur, nec comparent. Iulias in commentariis ascriptus est modus quinararum. dcxlix. ad caput mensura iniri non potuit, quoniam ex pluribus acquisitionibus constat, et ad sextum ab urbe miliarium uniuersa in piscinam recipitur, ubi modus eius manifestis mensuris efficit quinaras. Mccyi. amplius quàm in commentariis quinaris. dlili. Præterea accepit prope urbem post hortos palladianos ex Claudia quinaras. clxii. Est omne Iulias in acceptis quinaras. Mccclxyiii. ex eo dat in tepulam quinaras. cxc. Erogat suo nomine. dccciii. Fuit quas erogat quinaras. dcccxciii. amplius quàm in commentariis habet quinaras. cccxliii. minus quàm in piscina habere posuimus. cxxiii. quas ipsas apud eos qui sine beneficiis principis usurpabant deprehendimus. Virginis in commentariis ascriptus est modus quinararum. dcclii. minus. Mensura ad caput inueniri non potuit, quoniam ex pluribus acquisitionibus constat et leniore riuo intrat prope urbem ad miliarium septimum in agrum, qui nunc est æroni commodi ubi uelociorem cursum habet, Mensuram ad eum, quæ efficit quinaras duo milia. diiii. amplius quàm in commentariis quinaris mille. dcclii. Omnibus approbatio nostra expeditissima est. Erogant enim omnes quas mensura deprehendimus ad duo milia. diiii. Alsietinæ cõceptiõis modus nec in commentariis ascriptus est, nec in re præsentis certus inueniri potuit. cùm ex lacu Alsietino. et deinde circa careas ex sabatino quantum aquarii temperauerunt habet non

De aqueductibus

plus quinariis duobus milibus. Claudia abundātor
aliis maximā iniuriā exposita est. In cōmētariis ha
bet non plus quinariis duobus milibus octingentis quē
quagintaquinq; cum ad caput inuenerim quinariis
iiii. milia. dcvii. amplius q̄ in cōmētariis. mille. dcclii.
Adeo autem nostra certior est mēsura, ut ad septimum
ab urbe miliarium in piscina ubi indubitata mēsura
sūt inueniamus quinariis tria milia. cccxii. plus q̄ in
commentariis. ccclvii. q̄uis & ex beneficiis ante pisci
nam erogat, & plurimum subtrahi deprehēderimus,
ideo q̄ minus inueniatur, q̄ reuera esse debeant qui
nariis mille. ccxcv. & circa erogatiōem fraus apparet,
quod neq; ad commentariorum fidē, neq; ad eas quas
ad caput egimus mēsuras, neq; ad illas saltem ad pi
scinas post tot iniurias conuenit. Solae enim quinae
mille. dccl. erogantur minus q̄ commentariorum ratio
dat quinariis mille. cy. minus autem q̄ mēsurae ad ca
put factae demonstrauerunt quinariis duobus milibus
dcclvii. minus & q̄ in piscina inuenit quinariis mille
dlxii. Itaq; cum sincera in urbem pprio riuo perueni
ret in urbe miscbatur cum aniene nouo, ut confusione
facta, & conceptio earum, & erogatio esset obscurior.
Quod si qui forte me acquisitionum mēsuris blandirē
putant admonendi sunt Curtium, & Ceruleum fontes
aquae Claudiaē sufficere ad praestandas ductui suo quē
nariis quas significauī. iiii. milia. dcvii. ut praeterea
mille. dc. effundantur. Nec eo inficias quin ea quae su
perfluunt non sint proprie horum fontium. Capiuntur
enim ex Augusta quae inuenta in Martia supplemen
tum dū illa nō indiget adiecimus fontibus Claudiaē, q̄

uis ne huius quidem ductus omnem aquam recipiat.
 ANIO nouus in commentariis habere ponebatur quinariarum. iiii. milia. cclxiii. mensus ad caput repperi quinariarum. iiii. milia. dccxxxviii. amplius quā in conceptelis commentariorū est quinariis mille. cccclxxv. quarum acquisitionem non auide me amplecti quo nō alio modo manifestius probem quā erogatione ipsorum commentariorum, maior pars earum continetur. Negatur enim quinariarum. iiii. milium. ccxi. alioquin in eisdem commentariis inuenitur conceptio, non amplius quā triū milium. clxiii. præterea intercipi non tantum quingētas xxvii. quæ inter mensuras nostras et erogationem inter sunt, sed et longe ampliorem modum deprehendi, ex quo apparet etiam exuberare cōprehensam à nobis mēsuram, cuius rei ratio est, quod uis aquæ capacior ut ex largo et celeri flumine excepta uelocitate ipsa ampliat modum. Non dubito aliquos annotaturos quod longe maior copia actis mensuris inuenta sit, quā erat in commentariis principum, cuius rei causa error est eorum qui ab initio parū diligenter uniuscuiusque fecerunt estimationem, ac ne metu æstatis ac siccitatum in tantum à ueritate eos recessisse credam constantibus quidem ipsis mensuris Iulio mensæ hanc uniuscuiusque copiam quā supra scripta tota deinceps æstate durante explorauerim. Quæcūque tamen est causa aqua procedit illud utique dicitur. x. milia quinariarum intercidisse dum beneficia sua princeps secundum modum cōmentariis ascriptum temperat. Sequens diuersitas est quod alius modus concipitur ad capita, alius nec exiguo minor in piscariis, minimus deinde distributione cōtinetur, cuius rei

De aqueductibus

causa est fraus aquariorum quos aquas ex publicis ductibus in priuatorum usum; deriuare deprehendimus. Sed plerique possessorum, ex quorum agris aqua arcu ducuntur, fraude formas riuorum perforant unde fit ut ductus publici hominibus priuatis uel ad hortorum usum subseruiant, uel ad itinera suspendant. Ac de uitiis eiusmodi, nec plura, nec meliora dici possunt quam a relio rufo dicta sunt in ea cōtione cui titulus est de aq̄s, quae nunc nos omnia simili licentia usurpata, utinam non per offensas probaremus irriguo sagros, tabernas, coenacula, & corruptelas denique omnes perpetuis salientibus instructas inuenimus, non quod falsis titulis alia per aliis aquae erogabantur etiam si inter leuiora ceteris uitiis. Interea tamen quae emendationem uidebantur exigere mirandum est, quod fere circa montem celiū & auentinum accidit, qui collis prius quam claudia perduceretur, uidebatur Martia & Iulia. Sed posteaquam Nero Imperator claudiam opere arcuato assumpsit exceptam usque ad templum Diui Claudii perduxit, ut inde distribuere, priores non ampliata, sed amissae sunt, nulla enim castella adiecit, sed iisdem usus quorum quibus mutata aqua uetus appellatio mansit. Satis iam de modo cuiusque & uelut noua quadam acquisitione aquarum, & fraudibus & uitiis, quae circa eas erant dictum est, superest ut erogationem, quam confectam, ut sic dicam, in massam inuenimus, immo & falsis nominibus positam per nomina aquarum uti quaeque se habet, & per regiones urbis digeramus. Cuius comprehensionem scio non ieiunam tantum sed etiam perplexam uideri posse, ponemus tamen quae breuissime, ne quid uelut formulae offi-

cui desit lis, quibus sufficit cognouisse summa licebit ta-
 men transire leuiora. Vt ergo distributio quinariarū.
 xiiii. milium. x. & .viii. Ita & quadragenū. xxxvi.
 quia una quandoq; ex quibusdam in adiutorium alia-
 rum datur, & bis in speciem erogatiōis cadit sed semel
 in computationem uenit. Ex his diuiduntur extra ur-
 bem quinariæ quatuor milia. lxiii. ex quibus nomine
 Cæsaris quinariæ mille. dccxxvii. priuatis quinariæ
 duo milia. cccxxxvi. Reliquæ intra urbem mille. dccc
 ly. distribuebantur in castella. ccxlyii. quibus erogabā-
 tur sub nomine Cæsaris quinaria mille. dccyii. semis
 priuatis quinariarum. iiii. milia. dccclyii. V sibus pu-
 blicis quinarium. iiii. milia. cccci. ex eo castris ducen-
 tis quinariæ. cclxxix. operibus publicis septuaginta-
 quinq; quinariæ. MMcccci. muneribus trigintanouē
 quinariæ. cclxxxiii. lacubus. quingentis nonaginta-
 uno. quinariæ. Mcccxxxv. Sed & hæc ipsa dispen-
 satio per nomina aquarum ad regiones urbis parti-
 enda est. Ex quinariis ergo quatuordecim milibus.
 x. & .viii. quam summam erogationibus omnium aqua-
 rum exposuimus dantur nomine Appiæ extra urbem
 quinariæ tantūmodo quinque, quoniam libra humi-
 lior oritur, & à mentoribus, reliquæ quinariæ. dcxcix.
 intra urbem diuidebantur per regiones secundam. v.
 viii. x. xi. xii. xiii. xiiii. in castella. xx. ex
 quibus nomine Cæsaris quinariæ. cli. priuatis quina-
 riæ. cxciiii. publicis quinariæ. cccli. ex eo castris unis
 quinariæ. iiii. operibus publicis quatuordecim quina-
 riæ. cxxiii. muneri uni quinariæ. ii. lacubus nonagin-
 ta duobus quinariæ. ccxxvi. Anionis ueteris erogaban-

De aqueductibus

extra urbem nomine Cæsaris quinarie. clxix. pri-
 uatis quinarie. ccciiii. Reliquæ quinarie mille. dyiii.
 semis intra urbem diuidebantur per regiones. primã
 iiii. iiii. v. vi. vii. viii. xii. xiiii. in ca-
 stella. xxxv. ex quibus nomine Cæsaris quinarie. lx.
 usibus priuatis quinarie. cccxc. publicis quinarie. cliii.
 Ex eo castris unis quinarie. l. operibus publicis decem
 & nouem quinarie. cxcvi. muneribus nouem quina-
 rie. lxxxviii. lacubus. nonagintaquatuor quinarie.
 ccxyiii. Martie erogabantur extra urbem nomine Cæ-
 saris quinarie. cclxix. Reliquæ quinarie. Mcccclxxii.
 intra urbem diuidebantur per regiones primam. iiii.
 iiii. v. vi. viii. ix. xiiii. In castella. li. ex qui-
 bus nomine Cæsaris quinarie. cxyi. priuatis. quinarie
 dxliii. castris quatuor quinarie. xlii. operibus publicis
 quindecim quinarie. xli. muneribus duodecim quina-
 rie. ciiii. lacubus centumquatuordecim quinarie. ccli.
 Tepulæ erogabantur extra urbem nomine Cæsaris qui-
 narie. lyiii. priuatis. lyi. Reliquæ quinarie. cccxxxi.
 intra urbem diuidebantur per regionem. iiii. v. vi.
 vii. in castella. xiiii. ex quibus nomine Cæsaris qui-
 narie. xxxiiii. priuatis quinarie. ccxxyii. usibus pu-
 blicis quinarie. l. ex eo castris duobus quinarie. xii.
 operibus publicis tribus quinarie. vii. lacubus trede-
 cim quinarie. xxxii. Iulia fluebant extra urbem no-
 mine Cæsaris quinarie. lxxxv. priuatis quinarie. cxxii.
 Reliquæ quinarie. dxlyiii. Intra urbem diuidebantur
 per regiones. ii. iiii. v. vi. viii. x. xii. in castel-
 la decem & septem. ex quibus nomine Cæsaris quina-
 rie. xyiii. usibus publicis quinarie. cccclxxxiiii. Ex eo

castris quinarie. lxxix. opibus publicis quinarie. cxxi.
 muneribus quinarie. lxxii. lacubus uigntiocto quina
 rie. lxx. Virginis nomine exhibant extra urbem quina
 rie. cc. Reliquæ quinarie. MMccciii. intra urbem di
 uidebantur per regiones. v̄ii. v̄iii. x̄iiii. In ca
 stella. xyiii. ex quibus nomine Cæsaris quinarie. dxlix.
 priuatis quinarie. cccxxxyiii. usibus publicis. Mcccc
 xyii. Ex eo muneribus duobus quinarie. xxvi. lacubus.
 uigntiquinq; quinarie. lxi. operibus publicis sexdecim
 quinarie. Mccclxxx. in quibus p̄ se euripo cui ipsa no
 men dedit quinarie. cccclx. Alstetina quinarie. cccc
 xcii. Hæc tota extra urbem cõsumitur nomine Cæsaris
 quinarie. cccliuii. priuatis quinarie. cxxxyiii. Clau
 dia & Anio nouus extra urbem pprio quæq; riuo ero
 gabatur intra urbem cõfundebatur. & Claudia quidẽ
 extra urbem nomine Cæsaris dabat quinarie. ccxyii.
 priuatis quinarie. ccccxxxix. Anio nouus nomine Cæ
 saris. dccxyiii. Reliquæ utriusq; quinarie. MMMccc
 xcyiii. intra Urbẽ diuidebantur p̄ regiones urbis. xiiii.
 in castella. xcii. ex quibus nomine Cæsaris quinarie.
 Mccccxy. priuatis quinarie. Mlxyii. usibus publicis
 quinarie. Mxii. ex eo castris nouem quinarie. cxlix.
 operibus publicis decemetoc̄to quinarie. cclxix. mune
 ribus duodecim quinarie. cyii. lacubus. centumui gin
 tis ex quinarie. ccccxyii.

Hæc copia aquarum ad Neruam Imperato
 rem usq; computata ad hunc modum descri
 bebatur, nunc prouidentia diligentissimi
 principis, quicquid aut fraudibus aquariorum intrai
 piebatur, aut inertia peruertebat, quasi noua inuētio

De aqueductibus

ne fontium accreuit, ac prope publicata ubertas est, tū
& sedula deinde partitione distributa ut regionibus
quibus singula, seruibant aquae plures darent tanq̄
caelio & auentino in quos sola Claudia per arcus Nero-
nianos ducebatur, quo fiebat, ut quotiens defectio ali-
qua interuenisset, celeberrimi colles sitirēt, quibus nūc
plures aquae et in primis Martia reddita ampliora ope-
re a caelio in auentinum usq; perducitur, atq; et omni
parte urbis lacus, tam noui q̄ ueteres pleriq; binos salū-
entes diuersarum aquarum acceperunt ut si casus al-
terutram impedisset, altera sufficiente non destitueret
tur usus. Sentit hanc curam imperatoris piissimi Ner-
uae principis sui Regna & domina orbis indies, quae
terrarū dea consistit, cui par nihil, & nihil secundum, &
magis sentiet, salubritas eiusdem aeternae urbis aucto-
castellorū, operum, munerū, & lacuum, numero nec mā-
nus priuatos ad commodum ex incremento beneficio-
rum eius diffunditur. Illi quoque qui timidi illicitam
aquā ducebant, securi nunc ex beneficiis fruuntur, ne
pereuntes quidem aquae ociosae sint, nam immundicia
rum facies, & impurius spiritus & causa grauioris coe-
li, quibus apud ueteres urbis infamis aer fuit, sunt re-
motae. Non praeterit me deberi operi nouae erogationis
ordinationem, sed haec cum incremento adiunxerimus,
intelligi oportet non esse eam ponendā nisi cum cōsuma-
ta fuerit, Quid, quod ne hoc diligentiae principis, quā
exactissimam ciuibus suis praestat, sufficit, parū presi-
dii ac uoluptatis nostris contulisse sese credētis, quod
tantam copiam adiciat, nisi eam sinceriolem, iucūdio-
remq; faciat. Opera praeciū est ire per singula, per quae
ille

ille occurrendo uitis quorū dā uniuersis adiecit utilita
 tē. Etenim quādo ciuitas nostra, uel cum exigui hymbres
 supuenerant nō turbulētas limos asq; aquas habuit.
 nec quia hoc uniuersis ab origine nature ē, aut qā istud
 incōmodū sentire debeāt qā capiuntur ex fontibus, ī mprī
 mis Martia & claudia, ac reliquæ quarū splēdor à capi
 te integer, nihil aut minimum pluuia inqnatr, si putei
 extructi obiecti sūt. Aquæ anionis minus pmanēt limpi
 da. Nā sumitur ex flumine ac sæpe etiā sereno turbatur
 quoniā anio quī purissimo defluens lacu, mobilibus ta
 men cedētibus ripis aufert aliquid quo turbetur priusq̄
 deueniat in riuos, qā in cōmodum non solū hybernis ac
 uernis, sed æstiuis himbribus sentit, quo tpe exit grati
 or aquarū sinceritas. Ex iis igitur altera, idest anio uetus
 cū plerūq; libra sit inferior incōmodū infra se tenet. No
 uus aut anio uitabat cæteras, nā cū editissimus ueniat,
 & in primis abundans aliquādo defectiōi aliarū succur
 rit, impitua uero aquariorū deducentiū in alienos eū spe
 cus, frequētius q̄ explemento opus erat ēt sufficiētes aq̄s
 inqnatat maxime claudia quæ p multa milia passūū p
 prio ductariuo Romæ demū cum Anione pmixta in hoc
 tēpus pdebat pprietatē, adeoq; obueniētibus nō succur
 rebat, ut pleræq; aquæ accerferētur p imprudētiā, nō uti
 dignū erat aq̄s pariētium martiam, ita ut ipsam splendo
 re & rigore gratissimam balneis ac fullonias & relatis
 quoq; sœdis ministeriis deprehenderimus, seruientem.
 Oēs ergo discerni placuit, tum singulas ita ordinari, ut
 imprimis Martia potui tota seruiret, & deinceps, reliquæ
 q; secundū suā quæq; q̄litatē aptis usibus assignarētur
 sicut anio uetus pluribus ex causis quo interior excipitur
 minus salubris, in hortorum rigationē, atq; in ipsius ur
 bis sordidiora exiret ministeria, nec satis fuit p̄cipi uo

De aqueductibus

stro ceterarū restimisse copiā, sed et gratiā. Anidīs quoq;
noui uitia excludi posse uidit. Omissō. n. flumine re-
peti ex lacu q̄ est sup̄ uillam Neronianā sublacensem ubi
limpidissima ē, iussit. Nā cū oriatur Anio supra Trebā
angustā, seu q̄a p̄ saxosos mōtes decurrit, paucis circa ip̄s
oppidis obiacetibus cultis, seu q̄a lacus altitudie ī quo ex-
cipitur uelut depuratur, iminentiū quoq; nemorū opaci-
tate inumbratus frigidissimus simul, ac splēdidissimus
eō puenit. hęc tā felix pprietas aquę omnibus dotibus
æquatur a Martiā, copia uero sup̄atur a ueniet in locū de-
formis illius ac turbidā. Nouū Impatorē Casarem Neruā
Traianū Augustū. præscribēte titulo. Sequitur ut idicemus
q̄a ius ducendæ sit aquę, quæ hęc cura ductuū sit habēda,
quorū alterū ad cohibēdas intra modū impetrati bene fi-
cii priuatos, alterū ad ipsorū ductuū pertinet tutelā, in q̄
bus dum altius repeto leges de singulis, quas late q̄dem
apud ueteres obseruatas inueni, earū æqtatē prudētiā
q; reticendā nō censui. Apud antiquos oīs aqua in publi-
cos usus erogabatur, legeq; cautū ita fuit ne q̄s priuatus
aliā ducat, q̄ q̄ ex lacu humū accedit. Hęc. n. uerba sunt
eius legis. i. quę ex lacu abundauit, eā nos caducā uoca-
mus, & hęc ipsa nō in aliū usum, q̄ in balnearū, aut sul-
loniarū dabatur, eratq; uectigalis statuta merces quę in
publicū penderetur, aliqd & in domos principū dabatur
cōcedētib; reliq;. Ad quē aut magistratū ius dandæ uē-
dendæ uē aquę p̄tinuerit, in iis ipsis legibus uariatur.
Interdū enim ab ædilibus, interdū a censoribus p̄missum
inuenio, sed appet quotiēs in Repu. erat ab illis potissi-
mum petitū. cū u nō erāt ædiliū eā ptatē fuisse, ex quo
manifestum est q̄to potior cura maioribus cōium utilita-
tū, q̄ priuatarū uoluptatū fuerit, cū ad usum publicū p̄-
tineret etiā eā, q̄, quę priuati ducbāt. Tutelā aut sine

gulari aqua locari solita inuenio posita, quae redemptoribus necessitate certum numerum circa ductus extra urbem & certum in urbe seruatorum opificum habendi. & quidem ita ut nota quoque eorum, quos habituri erant in ministerio praesque regiones in tabulas publicas deferrerent, eorumque operum praebandorum curam fuisse praesores aliquando & aediles. Interdum et censoribus ea praesentia obuenisse, ut apparet ex eo quod factum est. C. Licinio Censura, & M. Fabio censoribus. Quamquam tunc aut curam fuerit ne quis uiolare ductus, aquam ne non cessantem deriuare auderet, cum ex multis appere potest, tum ex hoc quod Circus Maximus ne diebus quod ludorum circensium, nisi aedilium, aut censorum praesentia irrigabatur, quod durasse est postquam res ad curatores transiit sub Augusto apud Attium Capitonem legimus. Agri uero qui aqua publica contra legem essent irrigati publicabatur, Manapia etiam sicut ea quae aduersus legem multa loco fecisse dicebantur, in iisdem legibus adiectum est ita ne quis aquam oletato dolo malo, ubi publice salis si quis oletarit sestertiorum. x. milium multa esto, oletato uidetur esse obidam facito, cuius rei causa aediles curules iuebantur per uicos singulos ex iis, qui in uno quoque uico habitarent praedia ue haberent binos praeficere, quorum arbitratu aqua in publicum saliret. Primus M. Agrippa post aedilitatem quam gessit, conularis operum suorum, & munera ueluti perpetuus curator fuit qui iam copia praesentente descripsit, quod aquarum publicis opibus, quod lacubus, quod priuatis darentur, Habuit et familiam praesentiam aquarum, quae theretur ductus, atque castella & lacus. Hanc Augustus hereditatem ab eo sibi relictam publicauit, post eum. Q. Aelio Tuberone. P. Fabio maximo iterum COSS. in re, quae usque in id tempus quasi praesentate acta certo iure egissent Senatus praesentio acta sunt, ac lex promulgata. Augustus quoque edicto complexus est quo iure uterentur, quae ex comen-

De aqueductibus

variis Agrippæ aquas haberent tota re in sua beneficia
trāsata, modulos etiā de quibus dictū est constituit & reā
cōtinendā exercēdāq; curatorē fecit Messalā Coruinū,
cui adiutores dati postumius Sulpitius prætorius, & L.
Corninius pedarius insignia eis quasi magistratibus cōces-
sa, de quibus eorū officio Senatuscōsultum factū, quā infra scri-
ptū ē. S. C. quā Qu. Aelius Tubero. P. Fabius maximus
COSS. V. F. de iis qui curatores aquarū publicarū ex Se-
natuscōsulto à Cæsare Augusto noiati eēt ordinandis.
D. E. R. Q. F. P. D. E. R. I. C. placere huic ordini eos quā
aqs publicas p̄essent cum eius rei cā extra urbem eēt.
lictores binos, & seruos publicos ternos architectos sin-
gulos, & scribas, & librarios accensos præconesq; totidē
habere quot habēt ii, p̄ quos frumētū plebei datur. Cum
autē in urbe eiusdem rei cā aliqd agerent cæteris apparā-
toribus iisdē p̄ter quā licitoribus utiq; quibus apparitoribus.
Ex hoc. S. Cōsul. curatoribus aq̄rū, uti liceret eos diebus
x. proximis quibus. S. Cōs. factū eēt ad ærariū defererētur,
quiq; ita delati essent iis p̄tores ærariū mercede abaria
quāta p̄fecti frumēto dāda dare, deferreq; solent annua
darent. & attribuerent, iisq; eas pecunias sine fraude
suas facere liceret utiq; tabulas chartas cæterāq; quæ
eius curatiōis cā opus esset iis curatoribus præbēda. Q.
Aelius, P. Fabius COSS. ambo alteriue si iis uidebimur
adhibitis prætoribus, quæ ærario præsent & p̄bēda locent.
Itēq; cū uiarū frumētūq; curatores quæ quarta pte āni publica
fungebātur ministerio, ut curatores aq̄rum iudiciis uan-
cent priuatis, publicisq; appitores, & ministeria quibus p̄
seueret adhuc ærariū in eos erogare, tamē et curatorum
uidētur desisse inertia, & segnitia nō agentū officium.
Egressi at urbē dūt axat agēdæ rei cā Senatus præsto eēt
lictores iusserat nobis circuentibus riuos fides nostra &

auctoritas à principe data p lictoribus erit, Cũ rē pro
 duxerimus ad initium curatorũ, nõ ẽ alienũ subiũgere
 q̄ post Messalã huic officio ad nos usq; p̄fuerunt. Messa
 la successit, Silio & Plaucio COSS. Atteius capito. Capĩ
 toni. L. Martio. C. Antistio uetere COSS. Satrius Rufus
 Satrio, Sergio Cornelio cethego. L. Visellio Varrõe Coss.
 M. Cocceius Nerua, Diui Neruæ auus, scientia iuris il
 lustris. Huic successit. F. Persico, L. Vitellio COSS. C.
 Octavius lenas, Lenati Iuniano, & Nonio Aspernate
 COSS. Aqla. Huic successit M. Porcius Cato, post quẽ
 Sexto Nonio celere & Iunio Quintilião COSS. Didius
 Gallus. Gallo. Q. Verãio. Põpeio Lõgno COSS. Cn. Do
 mitius aser. Afro. Nerone, Claudio Cesare q̄rtum, & cos
 so cossi filio COSS. L. piso, Pisoni. Virginio rufo, & Me
 mio regulo COSS. Petronius turpilianus, Turpiliano,
 Crasso frugi, & Lecanio Basso COSS. P. Marius. Mario
 L. Telesino, & Suetõio Paulino COSS. Fonteius Agrip
 pa, agrippa, Silio, et Galerio Trachalo COSS. alipius
 Crispus, Crispo, Vespasiano tertium, & Cocceio Nerua
 COSS. Põpeius Siluius, Siluino, Valerio, & Messalio
 COSS. T. Anius Flauianus, Flauiano, Vespasiano quĩ
 tũ. & Tito tertũ COSS. Aclius Auiola. post quẽ Impa
 tore Nerua tertũ, & Virginio Rufo tertũ COSS. ad nos
 cura trãslata ẽ. Nũc qd̄ obseruare curator aq̄rũ debeat
 & leges Senatusq; cõsulta, ad instruẽdũ eũ p̄tinẽtia, sub
 iugã. Circa ius ducẽde aqua in priuatis hac obseruan
 da sunt, ne q̄s sine literis Cæsaris. i. ne q̄s aquã publicã
 nõ ipetratã, & ne q̄s amplius q̄ impetratũ fuerit ducat.
 Ita. n. efficiemus ut modus quẽ acq̄ri diximus possit ad
 nouos salietes, & ad noua principis beneficia p̄tinere. In
 utroq; aut magna cura multipliciã opponẽda fraudi est.

De aqueductibus.

Solite subinde ductus extra urbē sunt circūeundi ad
recognoscēda beneficia, Idē in castellis salientibus publi-
cis faciēdū, ut sine intermissiōe diebus noctibusq; aqua
fluat, qđ Senatus quoq; cōsulto curator facere iubetur cu-
ius hęc quoq; uerba sūt. Aelius Tubero, & P. Fabius
maximus. O. V. F. COSS. de numero publicorū salientū
q; in urbe essent intraq; aedificia urbi coniuncta, quos
M. Agrippa fecisse. Q. F. P. de eare ita cōsuerunt, neq;
augeri placere, nec minui numerus publicorū salientū,
quos nunc esse retulerūt ii qbus negotiū à senatu est im-
patum ut inspicerēt aq̄s publicas, iniretq; numerū salie-
ntū publicorū. Itēq; placere curatores aq̄rū quos senatus
cō. Caesar Augustus ex senatus auctoritate noiauit dare
operā ut salientes publica q̄ assiduiissime iter diu & noctis
aquā in usum populi funderent. In hoc. S. cons. credide-
rim annotādū qđ senatus tā augeri q̄ minui salientium
publicorū numerū uenerit, id factū existimo q̄a modus
aq̄rū, quæ iis t̄pibus in urbem ueniebāt antiq̄ claudia
& anio nouus pducereur, maiorē erogationem cape nō
uidebatur. Qui aquā in usus priuatos deducere uolet, i-
petrare eā debet. & à p̄cipe epistolā ad curatōrē affer-
re. Curator deinde beneficio Cæsaris p̄stare maturita-
tē, & p̄curatōrē eiusdē officii libertū Cæsaris protinus
scribere. Procuratōrē aut̄ primus Ti. Claudius uidetur
admouisse postq̄ anionē nouū & claudias iduxit. Quid
cōtineat epistola Iulia fieri quoq; notū hēre debet, ne
quādo negligētiā, aut fraudē suā ignorātiā colore de-
fendat. Procurator calicē eius moduli q̄ fuerit impetra-
tus adhibitis liberatoribus signari cogitet et diligenter in-
tēdat mēsurarū q̄s supradiximus modū & earū noticiā
hēat, ne sit in arbitrio liberatorū interdum maioris lumē

nis interdū minoris p̄ gratia p̄sonarū calicem probare;
 sed neq; statim ab hoc liberū subiiciēdi q̄lēcunq; plūbeā
 fistulā p̄mittat arbitriū. uerā eiusdē luminis quo calix
 signatus est eandē p̄ edes q̄nq̄ginta p̄pe det, sicut Sena
 m̄ cōsulto qd̄ subiectū est cauetur. Q. d. Q. Calius tube
 ro. Q. Fabius maximus COSS. V. F. quosdam priuatos
 ex riuis publicis aq̄s. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. V. I. C. ne
 cui priuato aq̄ ducere ex riuis publicis liceret utiq; oēs
 ii q̄bus aqua ducendā ius esset datū ex castellis ducerēt,
 animaduertētq; curatores aquarū q̄bus locis intra ex
 traq; urbē apte castella priuati facere possent, ex q̄bus
 aquā ducerēt, quā ex castello cōem accēpissent à curatorī
 bus aquarū, ne qui eorū q̄bus aqua daretur publica, ius
 eēt intra q̄nquaginta pedes eius castelli, ex quo aquā du
 cerēt laxiorē fistulā subicere q̄ q̄nariā. In hoc. S. cōs. dī
 gnū admiratiōe est qd̄ aquā nō nisi ex castello duci p̄mit
 tit ne, aut riui, aut fistula publicae frequēter lacerarētur
 ius ipetratae aquae, neq; hāredē, neq; emptorē, neq; ullū
 nouū dominū p̄diorū sequitur balneisq; publicae lauaret,
 priuilegiū antiq̄us cōcedebatur, ut semel data aqua p̄pe
 tno maneret, sicut ex ueteribus. S. cōsul. cognosamus, ex
 q̄bus unū subieci, Nunc oīs aquae cū possessore instaura
 tur beneficiū Quod. Q. Aelius Tubero. P. Fabius maxi
 mus COSS. V. F. cōstitui oporteret, quo iure extra intra
 q; urbē ducerēt aquas q̄bus attributae essent. Q. D. E. R.
 F. P. D. E. I. C. uti iis eoq; maneret attributio aquarū ex
 aptis quae in usum balneorū essent datae aut Augusti no
 mine quoad iidē domini possiderēt ad solum in quo accē
 pissent aquā. Cū uacare aliqua cepint aquae aduiciantur
 in cōmētariosq; rediguntur, q̄ respiciuntur ut petitoribus
 ex uacuis dari possint. Has aq̄s statim interdicare sole.

De aqueductibus

bāt ut medio & tpe uēderent, aut possessoribus p̄diorū,
aut aliis, Humanius ēt uisum est principi nostro ne præ
dia subito destituerentur. xxx. dierū spatium indulgeri in
tra qđ ii ad quos res p̄inet irrigarent. De aq̄ in prædia
sociorū data nihil cōstitutū inuenio, p̄inde tamē obserua
tur ac iure cautū ut dū q̄s ex iis qui cōiter impetrauerūt
supeffet, totus modus p̄diis assignatus flueret, et tūc de
mū renouaretur beneficiū cū dedisset quisq; ex his q̄bus
erat datū possidere ipetrata aq̄ alio q̄ in ea p̄dia in que
data erat, aut ex alio castello q̄ quo ex epistola principis
cōtrahebat duci palā. S. cons. nō oportere. Sed & manda
tis phibēt, Impetrantur autē & hæ aquæ que caduce uo
cātur. i. que aut ex castellis, aut ex manatiōibus fistula
rū, qđ beneficiū à p̄cipibus parassime tribui solitū, sed
fraudibus aq̄riorū obnoxiiū, q̄bus phibēdis quanta cura
debeat ex capite mādatorū māfestū erit qđ subieci. Ca
ducā neminē uolo ducere nisi qui meo beneficio aut prio
rū principū habent, nam necesse est ex castellis aliquā p̄tē
aquæ effluere, cū hoc p̄tineat nō solū ad urbis nostre sa
lubritatē, sed et ad utilitatē cloacarū abluendarū. Ex pl̄
citis que ad ordinationē aq̄rū priuati usus p̄tinebant, nō
ab re est quedā ex iis q̄bus circūscribi saluberrimas cō
stitutiōes in ipso rei actū dephēdimus, exēpli cā, attinge
re ampliores quosdā calices q̄ impetrati erant positos in
plerisq; castellis inuēi, & ex iis aliquos ne signatos qđē.
Quotiens aut signatus calix excedit legitimā mensuram
ambitio p̄curatoris, q̄ cū signauit detegitur, cū uero ne
signatus qđē ē manifesta culpa omniū, maxime accipiētis
deprehēditur, deide uillia. In q̄busdā cū calices legitime
mēsuræ signati eēt, statim amplioris moduli fistule su
biectæ fuerūt unde acciderat, ut aq̄ nō p̄ legitimū spatium

cœcitate, sed p breues angustias expressa facile laxiorem
 in proximo fistulã impleret. Ideoq; illud adhuc quoties
 signatur calix diligentia adiciendũ est, ut fistulæ quo-
 q; pxime p spatũ qd. S. consulto cõprehensum diximus
 signentur. Ita demũ. n. uillicus cũ scierit non aliter q̄ si-
 gnatas collocari debere omni carebit excusatione. Circa
 collocandos quoq; calices obseruari oportet, ut ad lineam
 ordinentur, nec alterius inferior calix, alterius superior
 ponatur, Inferior plus trahit, superior minus ducit, quia
 cursus aquæ ab inferiore rapitur, In quorundã fistulis,
 ne calices qdẽ positi fuerũt, hæ fistulæ solutæ uocantur, &
 ut aq̄rio libuit laxantur uel coartantur. Adhuc illa aq̄rio
 rũ intolerabilis fraus est trãslatæ in nouũ possessorem
 aquæ foramen nouũ castello iponũt, uetus relinquũt, quo
 uenale extrahat aq̄. In primis ergo hoc quoq; emẽdãdũ
 curatorì crediderim. Nõ. n. solũ ad ipsarũ aq̄rũ custodiã,
 sed et ad castelli tutelã p̄inet, qd̄ subinde & sine cã fora-
 tũ uitiatur. Etiã ille aq̄riorũ tollendus est redditus, quẽ
 uocat punctã, lõga ac diuersa sunt spatia p̄ quæ fistulæ
 tota meãt urbe latentes sub silice. Has cõperi p̄ eũ qui ap-
 pellabatur à pũctis passim cõuulneratis oĩbus, in trãsi-
 tu negotiatoribus præbuisse peculiaribus fistulis aquã,
 quo efficiebatur, ut exiguus modus ad usus publicos p̄-
 ueniret. Quãtũ ex hoc mō aquæ sublatum sit aestimo ex
 eo, qd̄ aliq̄rũ plũbi sublatis eiusmodi ramis reductũ est.
 Superest tutela ductuũ de q̄ prius q̄ dicere incipiã, pauca
 de familia quæ huius rei cã parata est, explicãda sunt.
 Familiæ sunt duæ, altera publica, altera Cæsaris, Publi-
 ca antiquor, quã ab Agrippa, Augusto relictam, & ab eo
 publicatã diximus. Hët hoĩes circiter. ccxl. Cæsaris fami-
 liæ numerus est. cccclx. quã Claudius cũ aq̄s in urbẽ p̄-

De aqueductibus

Lucres. cōstituit. Vtraq; autē familia in aliquot ministē
riorū spēs diducitur, uillicos, castellarios, curatores, filica
rios, tectores aliosq; opifices. Ex his aliquos extra urbē
esse oportet ad ea quæ nō sunt magnæ molitiōis. Matu
rū tamē auxilium uidētur exigere oēs in urbe circa ca
stellorū & munerum statiōes opa q; quæ urgebūt in pri
mis ad subitos casus, ut ex cōpluribus regionibus in q̄s
necessitas incubuerit cōverti possit p̄sidiū aq̄rū abūdā
tius. Tā amplū nūerū utriusq; familiae solitū ambitōe,
aut negligētia p̄positorū in priuata opa diduci, reuoca
re ad aliquā disciplinā & publica ministeria ita institui
mus, ut pridie qd esset actura dictaremur, & qd qua
q; die egisset actis cōphenderetur. Cōmoda publica fami
liae ex Aerario dantur, qd̄ impediū exoneratur uectiga
liū redditu ad ius aq̄rū p̄tinētū. Ea cōstat ex ortis adio
ficiis ue, quæ sunt circa ductus, aut castella, aut mūera,
aut lacus, quē redditū p̄pe sextertium. ccl. miliū salictē
ac uagū, p̄ximis uero r̄pibus in Domitiani loculos uer
sum, iustitia diui Neruæ populi restituit, nostra seduli
tas ad certā regulā redegit, ut cōstarent, quæ essent ad
hoc uectigal p̄tinentia loca. Cesaris familia ex fisco accē
pit cōmoda, unde & oē plūbū, & oēs ip̄sæ ad ductus, &
castella, & lacus p̄tinentes erogātur. Quoniā quæ uida
bātur ad familiā p̄tinere exposuimus ad tutelā ductū
ficut p̄miseramus, diuertimus rē enixiore curā dignam
cū magnitudinis Ro. Impii id p̄cipuū sit indicū. Multa
atq; ampla opa subinde nascūtur, q̄bus ante succurri de
bet q̄ magno auxilio egere incipiāt. plerūq; tamen p̄
dētī tēperamēto sustinēda, q̄a non semp opus aut facere
aut āpliare quærētibus, credēdū ē. lōq; nō solū scia p̄ito
rū sed & p̄prio usu curator instructus eē debet, nec suo

eātū statōis archiectis uti, sed plurimum aduocare nō mi-
 nus fidē q̄ subtilitatē ut estimet, q̄ representāda, q̄ differē-
 da sint, et rursus q̄ p̄ redēptoris effici debeāt, quæ p̄ do-
 mesticos artifices. Nascūtur opa ferē ex his cāis, nā aut
 uetustate corrūpūtur, aut ipotētia possessorū, aut ui tēpe-
 statum, aut culpa malefacti opis quod sæpius acadit in
 recentibus. Ferē aut uetustate, aut ui tēpestatum partes
 ductuū laborāt, quæ arcuatiōibus sustinētur, aut motiū
 lateribus applicatæ sūt, & ex arcuatiōibus eaq; p̄ flumē
 trahūtur. Iō hæc opa solita festinatiōe explicāda sunt
 nimis iniuriæ subiacent subterranea, nec geliadiis, nec
 caloribus exposita. Vitiā aut̄ eiusmodi, aut talia sunt, ut
 nō interpellato cursu subuēiatur eis, aut emēdari nisi auer-
 sa nō possint, sicut ea, q̄ in ipso alueo fieri necesse ē. Hæc
 duplici ex cā nascūtur, aut n. limo cōcrescēte, q̄ interdū
 in crustā durescit, iterq; aquæ cōarēta, aut tēctoria corrū-
 pūtur, unde sūt manatiōes q̄bus necesse ē latera riuorū
 & substructiōes uitari, Pila quoq; ipsæ topho extructæ
 sub tam magno onere labuntur. Refici quæ circa alueos
 sunt riuorū æstate nō debēt, ne aq̄ intermittatur usus, tpe
 quo p̄cipuæ desideratur sed uere uel autūno & maxima
 cū festinatiōe ut. s. ante p̄paratis oibus q̄ paucissimis die-
 bus riuī cessent. Neminē fugit p̄ singulos ductus hoc eē fa-
 ciēdum, ne si plures pariter auertātur, desit aq̄ ciuitati.
 Ea quæ nō interpellato aquæ cursu effici debēt, maxime
 structura constāt, quā suis tpeibus & fidelē fieri oportet,
 idoneū structuræ tps ē à kal. aprilibus in kal. nouēb. ita
 ut optimū sit intermittere eā p̄tē æstatis, quæ nimis calori-
 bus incādesat, q̄ tēperamēto coeli opus ē, ut ex humo-
 re cōmode structura cōbibat et in unitate corroboretur.
 Non minus aut̄ sol acrior quā gelatio p̄cipit materiā neq;

De aqueductibus

ullū opus diligētiore posat curā q̄ q̄ aqua obstaturū ē.
Fides itaq; eius p̄ singula (secundū legē notā oibus, sed
ā paucis obseruatā exigēda ē. Illud nulli dubiū eē credi-
derim, p̄ximos ductus q̄ ā sexto miliario, lapide q̄drato
consistunt maxie custodiēdos, quoniā & amplissimi opis
sūt, & plures aq̄s singuli sustinēt, quos, si necesse fuerit
terrunpe, maior ps aq̄rū urbē Romā destinet. Remedia
tamē sunt, ut his difficultatibus incohatus alueus excite-
tur ad librā deficiētis. Alueus uero plumbatis canalibus
p̄ spatium interrupti ductus rursus continuetur. Porro
quoniā ferē oēs specus p̄ priuatorum agros directi erāt,
& difficilis uidebatur futura ip̄sae p̄paratiōi, alicuius
cōstōne succurreretur, simul ne accessu ad reficiēdos ri-
uos redēptores ā possessoribus p̄hiberētur. Senatuscō-
sultum factum est, q̄ subiecti, Q. P. Q. Aelius Tubero.
P. Fabius maximus COSS. V. F. de riuis, specubus, for-
niabusq; Iuliae Martiae, Apiae, Tepulae Aniois reficien-
dis. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. Vticum riuu fornices,
quos Augustus Caesar se refecturum ip̄sa sua pollicitus
senati est reficerētur, ex agris priuatorum terrā, limū,
lapidē, testā, arenā, ligna, ceteraq; q̄bus ad eā rē opus
esset, unde quaeq; earum p̄xie sine iniuria priuatorum
tollī sumi portari possint uiri boni arbitrata estimata
darentur, tollerentur, sumerentur, exportarentur, & ad
eas res oēs exportandas, earumq; rerum reficiendarum
cā, quotiens opus esset p̄ agros priuatorum sine iniu-
ria eorum itinera actus paterēt, darētur. Plerunq; autē
uitia oriuntur ex impotētia possessorum, qui pluribus
modis riuos uiolant. Horum. n. spatia quae circa ductus
aq̄rum ex. S. Cōsulto uacare debēt aut aedificiis, aut ar-
boribus occupāt. Arbores magis nocent, q̄rum radiabus

& cōtērationes & latera soluuntur. deinde uicinales
 uias agrestesq; p̄ ipsas formas dirigunt, nouissime adi-
 tus ad titlā p̄cludunt. quæ oīa Senatūscōsul̄to, qđ subie-
 ci p̄uisa sunt, qđ. Q. Aelius Tubero. P. Fabius maxi-
 mus. V. F. agrum quæ in urbē uenirēt itinera occupari
 monumentis, & edificiis, & arboribus cōseri. Q. F. P.
 D. E. R. I. C. Cum ad reficiēdos riuos specusq; p̄ quæ &
 opa publica corrumpantur placere circa fontes, & fornices
 & muros utraq; ex pte uacuos centenosq; nosdenos pedes
 patere, & circa riuos q̄ sub terra essent, & specus intra
 urbē, & extra urbē cōtinētia adificia, utraq; ex pte q̄
 nos pedes uacuos relinq; ita ut neq; monumentum in iis
 locis, neq; adificium post hoc tps ponere, neq; cōserere
 arbores liceret, si quæ nunc essent arbores intra id spa-
 tium extirparentur, p̄terq; si quæ uillæ cōtinētes, & inclu-
 sa adificia essent, siq; aduersus ea cōmiserit in singu-
 las res in dena milia dānas esset, ex quibus ps dimidia
 p̄mum accusatori daretur. cuius opa maxime cōuictus
 esset, q̄ aduersus hoc Senatūscō. cōmiserit. pars altera
 dimidia in ærariū redigeretur, deq; ea re iudicarent
 gnoscerentq; curatores agrum. Posset hoc Senatūscōsul-
 tum æq̄ssimum uideri, et si ex rei tantum publicæ utilita-
 te ea spatia iudicarentur, multo magis cum maiores nostrī
 admirabili æq̄tate, ne ea qđ eripuerunt priuatis, quæ
 ad modū publicū p̄tinebāt, sed cū aq̄s p̄ducerēt, si diffici-
 lior possessor in pte uēdēda fuerat, p̄ toto agro pecuniā
 intulerunt, ac post determinata necessaria loca, rursus eū
 agrum uēdiderunt, ut in suis finibus p̄prium ius tam
 respublica q̄ priuata hēret. Pleriq; tamē nō cōtenti occa-
 passe fines ipsis ductibus manus attulerunt p̄ semitas
 solutas passim, & rursus ius agrū ipetratum hēnt, aq̄-
 rii quacūq; beneficio occasiōe ad expugnandos nunc

De aqueductibus

abuntur. Quid porro fieret si nō uniuersa ista diligē
tissima lege phiberētur, pōnaq; nō mediocris cōtumaci
bus intētaretur. quæ subscripsi hæc sunt uerba legis. T.
Quintius Crispinus. COSS. populū iure rogauit. popu
lusq; iure scuit in foro, p̄ rostris ædis diui Iulii po. Ro.
et iulias tribui sergia principiū fuit p̄ tribus sex. L. F.
Varro. Quicūq; post hāc legē rogatā riuos, specus, fornē
ces, fistulas, castella tubulos, lacus aq̄rū publicarum quæ
ad urbē ducūtur earūue quā sciēs dolo malo forauerit,
rupit, forare, rumpeūe curauerit, peiorēue fecerit quo
minus ea aq̄ earūue qua in urbē Romā ire cadere flui p̄
uenire duci possint quōue minus in urbe Roma, et in
his ædificiis, quæ urbi cōtinentia sunt erūt, in hisq; or
tis p̄diis locis, quorū hortorū p̄diorū locorū dominis pos
sessoribus. V. F. aq̄ data uel attributa est, uel ut saliat
distribuat̄: diuidat̄, in castella lacus imittat̄. Is. P.
Ro. c milia dare dānas esto, et q̄ clā qd eorū ita fecerit,
id oē sarare, reficere, restituere, ædificare, ponere, de
moliri dānas esto, Sine dolo malo. Atq; ita oio, ut quicūq;
curator aq̄rū ē, erit, si curator aq̄rū nemo erit, tū is f̄tor
q̄ inter ciues et p̄grinos ius dicit, multa pignoris ca
gto, cœrato, eiq; curatorī, aut si curator nō erit, tū ei p̄to
ri eo noīe cōgere et cœrare multa dicēda siue pigno
ris capiēdi ius pt̄asq; esto. Si qd eorū seruus fecerit do
minus eius cētū milia populo det. Siq; circa riuos specus
fornices fistulas tubulos castella lacus aq̄rū publicarū, q̄
ad urbē Romā ducūtur, et ducūtur terminatus, steterit,
neq; q̄s eo loco post hāc legē rogatā qd opponit, molit, ob
sepit, figit, statuit, ponit, collocat, arat serit nēue in eū lo
cū qd imittit p̄terq; eorū faciēdorū reponēdorū cā p̄terq;
qdē hac lege licebit oportebit q̄ aduersus ea qd fecerit,
et aduersus ea repserit, ex iussu cāq; oīum rerū omni
bus esto dānas, utiq; atq; uti eēt esseq; oporteret si is ad

versus hanc legem riuum specum rupisset forassetue quo
 quo specum forasset rupissetue, quo minus in eo loco pasce
 re herbam, foenum secare sentes uepres caprificos curatores
 agrum, qui nunc sunt quique erunt circa fontes, et fontium et muro
 rum curatarios, et specus terminatus arbores uites uepres
 sentes ripa maceria salicta harundineta excidantur, tollan
 tur, effodiantur, excidantur, utique recte factum esse uolet, eo
 quod nota iis pignoris captio multa edici or uti qua
 esto. Idque iis sine fraude sua facere liceat ius patrisque esto
 quo minus uites arboresque uillis adificiis maceris
 ue inclusae sint. Maceriae quae curatores agrum causa cognita,
 ne demolirentur dominis promiserunt, quibus inscripta, inscul
 ptaque essent ipsorumque promississent curatorum nomina maneant,
 hac lege nihil abrogato, quo minus ex his fontibus riuis
 specubus fornicibus a iura haurire, sumere is quibuscunque
 curatores agrum promiserunt proterquam rotacalice machina liceat
 dum neque puteus neque foramen nouum fiat. eius hac lege ni
 bilum rogatio utilissima legis contemptoris non negauerim dum
 gnoscit poena quae interdicitur, sed negligentia legi ipse dece
 ptos leniter reuocari oportuit. Itaque sedulo laborauimus
 ut quantum in nobis sit et ignorarenturque errauerant, his uero
 qui admoniti ad indulgentiam impetratoris decurrerunt possu
 mus uideri causa impetrati beneficii fuisse. In reliquo uero
 opto ne executio legis necessaria sit, cum officii fide etiam
 per offensas meri praestet.

Finis.

Ex Probo interpretatio literarum, quae superius posita sunt.
 D.E.R.Q.F.P.D.E.R.I.C. significatus hic est. De ea
 re quid fieri placeret, de ea re ita consuerunt.

Q.D.E.R.F.P.D.E.R.V.I.C. significatus hic est. Quid
 de ea re fieri placeret, de ea re uniuersi ita consuerunt.

Q.D.E.R.F.P.D.E.R.I.C. significatus hic est, quod de ea re
 fieri placeret, de ea re ita consue. Cetera idem significat.

Main body of faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.